

захоплено розповідає вона, – почалося знов наше з моїм дорогим чоловіком "молоде" життя, яке принесло нам нові турботи, але й нові відчуття радості і вражень. З самого початку нас в Україні вразили Київ і люди, їхня гостинність і сердечність. Українці дуже відрізняються від європейців у доброму сенсі. Але бюрократія тут неймовірна, велика неорганізованість, частинно безпорядок, хоча треба сказати, що в центрі Київ дуже гарний, далеко чистіший ніж Париж і Лондон. Київ для нас кожний раз новий, справляє величезне враження і дуже-дуже змінився на краще за останні роки, розбудовується, гарнішає. Життя триває". Навіть у далекій і благополучній Швейцарії серце Гетьманівни Олени залишається з Україною. "Мої думки весь час ідуть на Україну. – писала її Світлість в одному з своїх листів авторові статті, – Дай Боже їй скоріше вийти на добрий шлях. Я глибоко вірю що те, що наш край зараз переживає є перехідний час і що Україна збудує свою міцну незалежну Державу".

Література

1. Отт-Скоропадська О. Спогади мого дитинства // Скоропадський П. Спогади. – Київ; Філадельфія, 1995. – С. 402–421.
2. Отт-Скоропадська О. Остання з роду Скоропадських. – Львів: Літопис, 2004. – 472 + XX с.
3. Отт-Скоропадська О. Повернення в Україну (1991–1998). – К.: НАН України; Український міжнародний комітет з питань науки і культури при НАН України, 1999. – 130 с. + 10 іл.

О.І.Кожухар, В.І.Кожухар

Українська політична еліта в період постсоціалістичної трансформації

В результаті демократичних революцій і розпаду СРСР у кінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. на євразійському континенті з'явилося близько 30 нових суверенних держав. Перед ними постало стратегічне завдання – провести широкомасштабну політичну та економічну трансформацію на основі загальносвітових цивілізаційних принципів. Основним змістом політичної трансформації є перехід від тоталітаризму й авторитаризму до демократії, розбудова демократичної правової держави, становлення парламентаризму, політичного плюралізму і громадянського суспільства. Неодмінною складовою і обов'язковою умовою політичної трансформації є забезпечення широкої участі громадян у політичному процесі.

В Україні постсоціалістична трансформація розпочалася з політичної сфери. Разом із тим зазначимо, що єдиної точки зору щодо першочерговості перетворень серед учених немає. На первинність політичного реформування вказують зарубіжні дослідники А.Аслунд, З.Бжезінський та ін. Інші вважають, що, в першу чергу, необхідно зосередитися на проведенні економічних реформ [2, с. 144; 3, с. 22]. Проте майже 20-річний досвід постсоціалістичних трансформацій свідчить, що в пострадянських республіках саме політична трансформація є визначальною і має першочергове значення. Ми поділяємо думку відомого польського вченого Г.Колодко про те, що сучасні процеси заміни одного суспільно-політичного устрою іншим докорінно відрізняються від спонтанного і стихійного народження капіталізму в надрах феодалізму. Вони полягають у свідомому формуванні нової політичної, економічної і соціальної дійсності [4, с. 15]. Але історичний досвід засвідчує, що, незважаючи на першочерговість політичних перетворень, постсоціалістична трансформація може бути ефективною, коли вона буде проводитись синхронно в економічній, соціальній і духовній сфері.

Пошук внутрішньої логіки перетворень, які відбуваються в суспільно-політичному розвитку нашої держави, актуалізує науковий інтерес до місця і ролі окремих груп людей, що здійснюють керівництво, до еліти. У працях Л.Кочубея [5], М.Михальченко [6, 7], І.Побочія [8], Ф.Рудича [9] та ін. тією чи іншою мірою аналізується процес формування пострадянської еліти в Україні, її участь у політичній боротьбі, формуванні політико-владних структур тощо.

Мета даної розвідки – проаналізувати процес становлення новітньої української еліти і дослідити його основні етапи.

Ідеї елітизму виникли в стародавні часи. Ще в період розкладу первіснообщинного ладу та утворення класів і держави з'явилися погляди, що поділяли суспільство на вищих і нижчих, аристократію і плебс. У творах Конфуція, Платона, Н.Макиавеллі, Ф.Ніцше та ін. були висунуті елітарні ідеї, але вони не мали наукового обґрунтування. Наукові теорії еліт виникли в кін. XIX – на поч. XX ст. В.Парето, Г.Моска і Р.Міхельс виходили з того, що до будь-якої форми влади меншість, яка наділена певними якостями, керує масами.

Науковці визначають еліту як частину нації, яка бере на себе роль лідера і керівника в різних сферах політичного, соціально-економічного, культурного життя. Разом із тим наукове поняття "еліта" має досить розмиті контури. Так, частина дослідників визначає еліту як найпрестижнішу у суспільстві групу людей, що мають значно вищий, порівняно з масами,

інтелектуальний рівень і свідомо відповідають за свої дії (Х.Ортега-і-Гассет). А.Д.Тойнбі відносить до еліти творчу меншість суспільства на противагу нетворчій більшості. На думку М.Вебера, визначальними рисами еліти є харизматичність, раціональність і легітимність, що дають їй право впевнено виступати від імені всього народу в розв'язанні складних проблем внутрішнього та зовнішнього життя країни. Критеріїв визначення еліти дуже багато. Але, в цілому, еліта визначається за двома критеріями: формальним – офіційним становищем, що його посідала певна група (частина) осіб, та ціннісним – суспільним і моральним авторитетом, що його набули особи або певна група населення, незалежно від її формального (офіційного) статусу. Українські дослідники констатують, що нинішня еліта України – це еліта за формальною ознакою [9, с. 4].

Процес формування нової політичної еліти України пройшов кілька етапів. Звичайно, що така періодизація має досить умовний характер. В основу виокремлення певних етапів (періодів) покладено зміни у характері суспільно-політичних відносин у країні.

Перший період – 1989–1994 рр. На цьому етапі поряд зі старою, радянською елітою, формується нова.

Другий етап – 1995–2004 рр. У цей час відбувається подальше накопичення політичного, адміністративного і фінансового капіталу еліти, утворюються кланово-олігархічні групи, які претендують на владу.

Третій етап – з кін. 2004 р. Частина еліти, підтримана деякими кланово-олігархічними і фінансово-промисловими групами, намагалася прийти до влади. В ході президентських виборів почалося протистояння регіональних еліт. Перемога "помаранчевих" сил не забезпечила повноцінної заміни еліт. Більше того, привела до послаблення виконавчої влади, розквіту непотизму (кумівства), некомпетентності управлінців. Чергові 2006 р. і позачергові 2007 р. парламентські вибори поглибили розкол всієї української еліти, в т.ч. і у стані "помаранчевих" сил.

В Україні формування політичної еліти відбулося не за рахунок переходу влади до нової еліти уже незалежної держави. Значна частина еліти вийшла із колишньої радянської адміністративної, партійної, комсомольської та господарської еліт. Частина з цієї еліти зайняла посади у всій вертикалі органів виконавчої влади, була обрана до Верховної Ради і органів місцевого самоврядування. Представники іншої частини, маючи значний досвід, зайнялися приватним бізнесом, стали власниками, керівниками і менеджерами приватних і державних підприємств. На поч. 90-х рр. колишні дисиденти, активні бізнесмени-кооператори, фермери, різного роду фінансисти влилися до складу нової еліти. До нової еліти ввійшли кадрові військові, керівники СБУ і МВД. Еліта силових структур не

відіграла і не відіграє помітної ролі в політичних процесах. І колишня радянська, і сучасна наукова еліта була відсторонена від участі у прийнятті важливих для суспільства рішень.

Протягом пострадянської трансформації в Україні як кількісно, так і якісно досить швидко зростала бізнес-еліта. На початку нового тисячоліття в країні уже склалися великі олігархічні, фінансово-промислові групи і корпорації з досить значним капіталом.

Завданням пострадянської еліти, на думку більшості істориків та політологів, є визначення цілей, стратегії, пріоритетів, шляхів і методів постсоціалістичної трансформації. На відміну від процесів минулого, постсоціалістична трансформація охоплює не лише сферу політики. Тоталітарний характер радянської державності зумовлює необхідність синхронних перетворень у політичній, економічній, соціальній, духовній сфері.

На перший погляд, в Україні спостерігається втілення політичних трансформаційних процесів: регулярно відбуваються президентські вибори (1991, 1994, 1999, 2004 рр.), вибори до Верховної Ради (1994, 1998, 2002, 2006, 2007 рр.), прийнята Конституція (1996 р., зміни і доповнення 8 грудня 2004 р.), створені і функціонують політичні партії, неурядові організації, відносно незалежні ЗМІ, існує опозиція, в діяльність усіх органів законодавчої, виконавчої і судової влади впроваджуються загальноцивілізаційні демократичні норми і правила. Але існує суперечність між задекларованими нормами й реальними можливостями та бажанням еліти до їхнього втілення. Поведінці більшої частини еліти притаманні неупублічність, непрозорість, зорієнтованість переважно на особисті (сімейні, кланові, групові), а не суспільні інтереси. В країні утворилася своєрідна політична система, яка в нашій науковій літературі дістала назву олігархічної [1, с. 28]. В її основі опинилися головні корпоративні групи інтересів, тобто інтереси бізнес-еліти, кланово-олігархічних угруповань, фінансово-промислових груп. Їх представники обіймають високі посади в уряді, Секретаріаті Президента, в Раді національної безпеки та оборони України, очолюють міністерства та відомства. Вони створюють і фінансують партії, самі стають народними депутатами, визначають, кого підтримати на виборах мерів міст, депутатів місцевих рад.

Провідним чинником нестабільності та неефективності політичної системи є її кадрова незабезпеченість. Адже управлінська еліта і бюрократія неякісна, конфліктогенна і значною мірою егоїстично-антиукраїнська [6, с. 37]. Відсутність механізмів конкуренції, оновлення, ротації і циркуляції еліти сприяє консервації існуючого становища.

Слабкість сучасної політичної еліти проявляється і у відсутності у неї довготермінової програми постсоціалістичних реформ, у спробі перенести на українську дійсність основні цінності західного лібералізму, до чого не готова значна частина українського суспільства. Українська еліта не володіє такими необхідними якостями, як відносна єдність, цілісність, згуртованість. Таке становище української еліти дозволяє говорити, що процес її формування ще не завершився.

Сучасні події в Україні, що пов'язані з політичною, фінансовою і економічною кризою, свідчать про фактичну нездатність еліти дати консолідовані відповіді на виклики часу. Перманентна боротьба гілок влади, які контролюються певними частинами політичної, управлінської та економічної еліти за повноваження (оскільки Конституція нечітко фіксує їх і перехрещує), неузгодженість між регіональними елітами, провідними політичними силами суспільства щодо шляхів, засобів і методів подолання кризових явищ показує, що політична еліта проявила свою незрілість і некомпетентність, а її конструктивізм вичерпується. В результаті різні групи еліти не працюють в інтересах українського народу, а борються за владу як джерело прибутку.

Ефективність діяльності політичних органів вирішальною мірою залежить від рівня компетентності тих, хто керує. "Насамперед еліта має бути компетентною, такою, що відповідає потребам епохи" [7, с. 311]. Потрібно готувати професійну політичну еліту. У владні структури варто підбирати кадри за конкурсом [5, с. 28]. Але головним завданням є визначення і конституційне закріплення функцій гілок влади і типу республіки, необхідно покінчити з практикою парламентських змін Конституції України на 10–15 років. Також варто визначитися з системами виборів Президента, Верховної Ради й органів місцевого самоврядування та закріпити це законом на 10–15 років.

На сучасному етапі та в найближчому майбутньому в Україні повинна сформуватися високопрофесійна політична еліта, яка матиме стратегічні цілі, волю і можливість для їх реалізації. Від того, якими темпами відбудуватиметься цей процес, залежатиме майбутнє нашої держави.

Література

1. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства // Віче. – 2007. – №13. – С. 25–29.
2. Ванштейн Г. Посткоммунистическое развитие глазами западной политологии // Международная экономика и международные отношения. – 1997. – №8.
3. Зеленько Г. "Навздогін на модернізація": досвід Польщі та України. – К., 2003.

4. Колодко Гжегош В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. – К., 2002.
5. Кочубей Л. Чому еліта безвідповідальна? // Віче. – 2007. – №17. – С. 26–28.
6. Михальченко М. Політичні ризики суперечливих змін політичної системи України // Віче. – 2008. – №19. – С. 36–37.
7. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К., 2001.
8. Побочий И.А. Элита классическая и элита украинская: ее место в политической борьбе // Грані. – 2006. – №3. – С. 112–116.
9. Рудич. Правляча політична еліта України і синхронізація суспільства // XXI століття: альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія: Матер. четвертої міжнар. наук.-теорет. конф. 26–27 травня 2005 р., м.Київ. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 3–8.